

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ Ў ЛЮСТЭРКУ ІМЕНАСЛОВУ П'ЕСЫ ГЕОРГІЯ МАРЧУКА «СВЯТЛО ВЫШЫНІ»

Уводзіны. П'еса «Святло вышыні» — гэта роздум аб прызначэнні Творчай Асобы, выяўлены ў аповедзе пра лёсы вялікага Асветніка XVI стагоддзя Францыска Скарыны і таленавітага рэжысёра XXI стагоддзя Платона Вераса. Іх творчасць сцвярджае ідэалы Міласэрнасці, Справядлівасці, Любоўі да Чалавека і Айчыны. Мэта працы — вызначыць нацыянальна-культурныя асаблівасці паэтонімаў у іх сувязях і адносінах з матэрыяльнай і духоўнай культурай беларусаў (на матэрыяле п'есы Георгія Марчука). Анамастыкон драматургіі брэсцкага пісьменніка пакуль не быў аб'ектам лінгвакультуралагічнага і лінгвапрагматычнага даследавання, чым тлумачыцца актуальнасць прадстаўленай працы.

Асноўная частка. Асабовыя імёны персанажаў — хрысціянскія онімы іншамоўнага паходжання, запазычаныя з **грэчаскай**: *Георгій* (грэч. 'земляроб'), *Дзяніс* (грэч. 'прысвечаны богу віна Дзіянісу'), *Платон* (грэч. 'шырокі'); *Алена* (грэч. 'светлая'); **лацінскай**: *Францыск* (лац. 'той, хто адносіцца да франкаў'), *Вікторыя* (лац. 'перамога'), *Маргарыта* (лац. 'жамчужына, перліна'); *Канстанцін* (лац. 'цвёрды, настаянны'), **старажытнаўрэйскай**: *Данііл* (ст.-яўр. 'Бог мой суддзя') моў.

Заўважым, што онім у старажытным грамадстве быў носьбітам канатацыі царкоўнасці. Так, імя маскоўскага мітрапаліта ўжываецца ў п'есе ў царкоўнаславянскай форме *Данііл*. У іменаслове XXI ст. рэпрэзентантам канатацыі царкоўнасці з'яўляецца апелятыў-прыдатак у спалучэнні з іменем: «*Блаславіць духоўную працу магу, а кансультантам зрабіцца сілы і здароўе не дазваляюць. Думаю, айцец Мікалай дасць згоду*» [1, с. 75].

«Зацмененая» ўнутраная форма імён можа ўтрымліваць немалаважную інфармацыю пра дзейную асобу. Галоўны герой п'есы — таленавіты рэжысёр, які ў сучасным прагматычным свеце прысвячае жыццё стварэнню фільма пра спадчыну асветніка-мыслера Скарыны, носіць імя вялікага антычнага мудраца *Платона* (ад грэч. 'шырокі'). Папулярызатыя ідэй Скарыны дапаможа, як лічыць сучасны Творца, «*спыніць рух грамадства да жывёльнага стану спажывецтва і цыннізму. Мы дакажам, што любіць Радзіму, верыць у Бога, спачуваць і дасягаць высакароднай мэты — найвялікшае ічасце*» [1, с. 66]. Да **онімаў-рэмінісцэнцый** належыць імя сакратара турфірмы *Алены* Казак. Атрымаўшы ў спадчыну ад гаспадара фірмы грошы, Алена вырашае накіраваць іх на стварэнне фільма пра славітага суайчынініка. Невыпадкова таленавіты рэжысёр праводзіць паралель паміж іменем і лёсам сучасніцы і апякункі хрысціян *Святой Алены*: «*Уласна кажучы, імя Алена ты нясеш годна. Я меў на ўвазе Алену, маці імператара Канстанціна, якая прывезла ў Візантыю крыж, на якім укрывавалі Хрыста*» [1, с. 80].

Адаптуючыся да славянскіх моў, хрысціянскія імёны сталі ўтвараць размоўна-бытавыя і ацэначныя формы. Так, памяншальныя формы (дэмінітывы) сталі выкарыстоўвацца для наймення сяброў, родных людзей, дзяцей, што знайшло адлюстраванне ў рэпліках герояў драмы: «*Гадуюцца сынкі Сімяон і Францішак*» [1, с. 65]; «*Калі памёр мой муж Юрка, вечны спакой яго душы, ты гаварыў, што ўсе сем гадоў кахаў і чакаў мяне*» [1, с. 66]. У сучаснай беларускай лінгвакультуры каляндарныя імёны ўтвараюць шэраг эмацыйных і гіпакарыстычных формаў, перадаючы шырокі спектр эмоцый і ацэнак: «*Як я... Калі груба — рабыня. Люську, нашу аднакласніцу, памятаеш*» [1, с. 66]; «*Толя Кот паехаў і добра пачуваецца ў фаворы*» [1, с. 76].

У замалёўках сучаснага жыцця Георгіем Марчуком такі этыкетны знак, як спалучэнне імені з іменем па бацьку. У грамадстве XXI ст. гэта паказчык павагі да суразмоўцы і ягонага сацыяльнага статусу. Такая этыкетная формула ўжытая для называння былой настаўніцы *Ніны Цімафееўны*.

У XVI ст. знатныя роды ў Рэчы Паспалітай ужо мелі **прозвішчы** — афіцыйныя іменаванні, што перадаюцца ў спадчыну і ўказваюць на прыналежнасць чалавека да пэўнай сям'і. Частка прозвішчаў-рэмінісцэнцый герояў п'есы ўтворана ад мірскіх празванняў-мянушак адапелятыўнага паходжання. У аснову прозвішча *Бабіч* пакладзе-на празванне **бабіч**, якое мае некалькі значэнняў: 'дзіця пажылой жанчыны', 'заўзяты кавалер', 'той, хто першы пераступае парог дома, дзе нарадзілася дзіця', 'той, хто выконвае жаночую работу'. Дапускаецца магчымасць утварэння прозвішча Бабіч і ад іншых асноў. Напрыклад, шляхам адаптацыі складанага цюркскага слова *bağ baba* 'сын багаця', дзе *bağ* — 'багацей', *baba* — 'дзіця'. А яшчэ ад цюркскага слова *babu* 'бацька, дзед' + суфікс *-iç*, што азначае 'нашчадак бабы'. «У многіх цюркскіх мовах слова *baba* з'яўляецца паважлівым зваротам да шанаванага пажылога чалавека» [2, с. 82]. Сустрэкаюцца і прозвішчы адтапанімічнага паходжання (*Гальшанскі*).

Прозвішчы персанажаў-сучаснікаў утвораны ад празванняў-мянушак адапелятыўнага паходжання, матываваных найменнямі раслін (*Верас*), слоў-характарыстык фізічнага аблічча (*Аднавухаў*), сацыяльнага статусу асобы (*Казак*). Сэнсавая нагрузка асобных **прозвішчаў-паэтонімаў** п'есы звязана са старажытнымі міфалагічнымі ўяўленнямі пра Сусвет і чалавека. Прозвішча таленавітага рэжысёра, які імкнецца расказаць сучаснікам на мове кінематографа пра вялікага асветніка, утворана ад назвы расліны — *Верас*. «На мове кветак

верас з'яўляецца сімвалам адзіноты і безнадзейнасці» [3]. На жаль, намаганні маладога творцы не знаходзяць падтрымкі ні сярод сяброў (акцёр ягонага фільма з'язджае ў Маскву), ні сярод бізнесоўцаў-мецэнатаў, якія зусім не імкнуцца фінансаваць фільм, а падманваюць маладога рэжысёра і хочуць спакусіць яго прыгажуню-каханую.

Складнікам анамастыкону п'есы Г. Марчука з'яўляюцца ацэначна-характарыстычныя празванні персанажаў. У гістарычных фрагментах п'есы ўжываецца мянушка (**прыдомак**) расійскага цара — бязлітаснага знішчальніка асабістых праціўнікаў, а таксама знешніх і ўнутраных ворагаў дзяржавы: «*Цар Васіль Іванавіч памёр, пакінуў двое сыноў, аднаго глуханямога, а другога — будучага Івана Жаклівага, грознага да ворагаў і паклёпнікаў Расіі, валадара моцнага і мудрага*» [1, с. 66]. У апісанні сучаснага жыцця ўжыта мянушка, утвораная на аснове паранамазійнага каламбура, што ператварае напышлівае асабовое імя **Авідзій** (яно належыць бізнесоўцу, уладальніку начнога клуба) у паблажліва-насмешлівае празванне **Авадзень**: «*За вочы мяне завуць Авадзень. Але я не рэвалюцыянер. Усе рэвалюцыі пакуль што сціхлі — і сацыяльныя, і сексуальныя. Я за мірныя рэформы, калі яны на карысць грамадству. Не будуць зарабляць члены сацыяму — не будзем зарабляць і мы, бізнесмены*» [1, с. 66]. За высокімі фразамі патэнцыйнага мецэната фільма праявілі асветніка Скарыну хаваецца амаральны спакушалынік прыгожай дзяўчыны-актрысы, які падштурхоўвае яе да працы стрыптызёркай.

Значнае месца ў гістарычным фрагменце анамастыкону п'есы займаюць так званыя «**перыферычныя**» **онімы-рэтраспекцыі**: назвы геаграфічных аб'ектаў, устаноў, кніг, твораў мастацтва і інш. Сродкам стварэння атмасферы XVI стагоддзя і апісання жыццёвага шляху Францыска Скарыны з'яўляюцца **тапонімы**. Частка з іх захавалася ў сучаснай мове, напр.: **Фларэнцыя, Кракаў, Познань**. Стварэнню гістарычнага каларыту спрыяюць ужытыя ў кантэксце драмы ўстарэлыя **тапонімы**. **Лексіка-словаўтваральны архаеонім Вільня** адрозніваецца ад сучаснай геаграфічнай назвы словаўтваральным афіксам. **Уласналексічным архаеонімам** з'яўляецца найменне **Кёнігсберг** (сучаснае найменне горада — **Калінінград** адрозніваецца ад старажытнага сваім фонамар-фалагічным складам). Асноўныя этапы жыццёвага шляху, а таксама светапогляд асветніка дапамагаюць перадаць **бібліённыя** «*Малая падарожная кніжыца*», «*Троя*», «*Александрыя*», «*Апостал*», **эргонім: Кракаўскі ўніверсітэт**. У разважаннях Францыска Скарыны — чалавека, які прысвяціў жыццё пропаведзі Слова Божлага праз друкаваную Біблію — ужываецца **тэонім Бог і агіёнімы (іменны святых)**: «*Як ты не разумееш, гэта ж страшна — адчуваць сваю непатрэбнасць. Я хачу служыць людзям. Жывуць як звяры. Праз разумныя кнігі хачу, каб святлейшымі зрабіліся душы, цягнуліся да Бога*» [1, с. 65]; «*Усе мы пад Богам. Павагі да асобы там больш і таленты шануюць*» [1, с. 66]; «*Госпаді Ойча наш, апякунка наша Панна Марыя, уратуй нас і злітуйся*» [1, с. 66].

Атмасферу XXI стагоддзя ствараюць ужытыя на старонках твораў **эргонімы (Міністэрства культуры, турыстычная фірма «Адвечнае лета», начны клуб «Чырвоная жырафа», кавярня «Рамашка», кінастудыя «Беларусьфільм»), ідэонім (фільм А. Таркоўскага «Андрэі Рублёў»)**. Свет заікаўленнаў галоўных герояў п'есы — бізнесоўцаў, інтэлігентаў, творчых асоб, рэлігійных дзеячаў перадаюць тапонімы — геаграфічныя назвы як Беларусі, так і замежжа (праспект **Скарыны**, праспект **Незалежнасці, Філіпіны, Коста-Рыка, Лацінская Амерыка, Расія, Польшча, Літва, Мёры, Тураў, Палессе, Антарктыда, Італія, Грэцыя, Тайланд, Сэйшэлы**). Вера займае важнае месца ў жыцці сучасных твораў, таму ў маўленні таленавітага рэжысёра і акцёраў, якія нагадваюць суайчыннікам пра спадчыну вялікага асветніка і прапаведніка Слова Божлага ўжыты **геартонім Вялікодзень, іконім «Уваскрэсенне Хрыста», іменны бога і святых — тэонімы і агіёнімы**, назвы святога пісьма і твораў вялікага Скарыны — **бібліённыя**: «*Скарына ж засяродзіўся на Старым Запавеце, імкнуўся данесці да людзей адвечныя ісціны. Гэта заслгоўвае ўвагі. І я бласлаўляю вас на занятак гэты... Хай дапаможа вам Творца наш*» [1, с. 76]; «*Памятайце словы Святога Евангелля Хрыста нашага: “Хто стукаецца, таму адкрыецца...”*» [1, с. 76]; «*Абавязкова перадам вам пачытаць “Малую падарожную кніжку” Скарыны*» [1, с. 81]; «*Але ж ёсць чалавечая душа, любоў, спасціжэнне пачуцця Радзімы, абавязку, тайны Хрыстовы ёсць*» [1, с. 64].

У разважаннях персанажаў анімизуецца (становіцца **ўласным іменем-паэтонімам**) назоўнік — **ключавое слова** твора пра лёс і духоўную спадчыну гуманіста, шчырага верніка, патрыёта: **Радзіма**. Прагматычная значнасць паэтоніма раскрываецца ў маналогам герояў, якія прадстаўляюць розныя асобасныя тыпы беларусаў-сучаснікаў: бізнесоўца-ўласніка («*Паняцце нягэўнае. Сяку лес, вывожу ў Германію. Вось лес і ёсць мая Радзіма. Капаю калій у Салігорску — угнаенні мая Радзіма. Усё, што дае прыбытак і корміць, — гэта і ёсць Радзіма*» [1, с. 64]) і творцы — духоўнага спадчынніка вялікага мыслера-патрыёта («*Але пачуццё Радзімы — яно святое. Радзіма для мяне — гэта народ, яго душа, малітва, любоў, і часце, усведамленне далучанасці да народнага лёсу*» [1, с. 64]).

Заклучэнне. Паэтонімікон п'есы Г. Марчука адлюстроўвае менталітэт беларускага народа, яго культурна-гістарычныя і міфалагічныя карані.

Спіс цытуемых крыніц

1. Марчук, Г. Святолы вышыні / Г. Марчук // Маладосць. — 2016. — № 11. — С. 62—83.
2. Лемтюгова, В. П. Корні нашых фамилий = Карані нашых прозвішчаў / В. П. Лемтюгова, И. О. Гапоненко. — Минск : Звезда, 2018. — 672 с.
3. Легенды и поверья о растениях [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://myphs.jimdo.com>. — Дата доступа: 09.08.2023.